

V SENCI
BEETHOVNOVE 3

Študijski center za narodno spravo

V SENCI BEETHOVNOVE 3

Ljubljana 2022

V senci Beethovne 3

Založil in izdal: Študijski center za narodno spravo, Ljubljana 2022

Uredili: dr. Mateja Čoh Kladnik in Petra Grabovec

Recenzenta: dr. Aleš Maver in dr. Gregor Jenuš

Lektoriranje in prevajanje: DigitPen d. o. o., lektoriranje, prevajanje
in druge storitve

Oblikovanje in tisk: Birografika BORI, d. o. o.

Naklada: 300 izvodov

Za znanstveno korektnost vsebine prispevkov in točnost podatkov
odgovarjajo avtorji.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4)"1941/1955"(082)

V senci Beethovne 3 / [uredili Mateja Čoh Kladnik, Petra Grabovec]. -
Ljubljana : Študijski center za narodno spravo, 2022

ISBN 978-961-7120-09-7
COBISS.SI-ID 129384963

Vse pravice pridržane. Nobenega dela te publikacije se ne sme reproducirati,
shraniti v pomnilniških sistemih ali posredovati v kakršnikoli obliki brez
predhodnega pisnega dovoljenje Študijskega centra za narodno spravo.

KAZALO VSEBINE

SPREMNA BESEDA	5
 Dr. JELKA PIŠKURIĆ Waldherrjeva hiša na Beethovnovi	11
 MARTA KERŠIČ Obnova zaporniških celic na Beethovnovi ulici 3 v Ljubljani	33
 Dr. MATEJA ČOH KLADNIK Inž. Tomo Knez	55
 Dr. DAMJAN HANČIČ Revolucionarna »justica« in njene žrtve v letih 1941 in 1942 na območju Ljubljane	109
 Dr. MONIKA KOKALJ KOČEVAR Franc Erce – osebna zgodba 1941–1949	137
 Dr. MARKO ŠTEPEC Zaporniška zgodba Srečka Kristana, borca za severno mejo	159
 MIRJAM DUJO JURJEVIČ Na pragu izvršitve smrtne obsodbe: Antonija in Bernard Marolt	183

NEŽA STRAJNAR

Zaprti zaradi verskega prepričanja: primeri krivično obsojenih
pripadnikov različnih veroizpovedi v obdobju 1945–1955 209

PETRA GRABROVEC

Kratek pregled pomembnejših političnih in represivnih ukrepov
komunistične oblasti med letoma 1944 in 1951 v Sloveniji 231

VIRI IN LITERATURA.....251

OSEBNO KAZALO 264

MIRJAM DUJO JURJEVČIČ*

Na pragu izvršitve smrtne obsodbe: Antonija in Bernard Marolt**

Uvod

Povojna oblast v Sloveniji je bila v rokah Komunistične partije (KP), s katero je prišla nova diktatura, ki je vzela svobodo in življenje mnogim Slovencem. Z vzpostavitvijo totalitarne oblasti v Sloveniji se je nadaljevalo izvajanje revolucionarnega nasilja nad vsemi, ki jih je ta oblast štela za dejanske ali potencialne sovražnike. Od konca druge svetovne vojne do začetka petdesetih let je bilo obdobje najhujšega nasilja v Sloveniji, ki je povzročilo najtežje kršitve temeljnih človekovih pravic in svoboščin, ostale, nekoliko milejše oblike pa so ostale vse do konca osemdesetih let 20. stoletja. Oblastni represivni aparat, s katerim je partija izvajala nasilje nad nasprotniki, je predstavljala njena tajna politična policija Oddelek za zaščito naroda (Ozna), od marca 1946 ji je sledila Uprava državne varnosti (Udba) in od leta 1966 Služba državne varnosti. Kot poudarja zgodovinar dr. Milko Mikola, je bila glavna naloga tajne politične policije omogočiti partiji, da je lahko nasilno vzpostavila svojo oblast in jo nato ohranjala.¹ Ozna je smela pobijati nasprotnike revolucije, imela je ovaduhe, ki bi pravočasno odkrivali in onemogočili vse, ki bi lahko ogrozili »partijski oblastni monopol«.² Pomembno vlogo pri izvajanju represije pa sta poleg tajne politične policije imela še javno tožilstvo in sodstvo, ki sta z vzpostavitvijo revolucionarnega kazenskega sodstva, ki je bilo v celoti podrejeno partiji, postala organa za izvajanje nasilja nad državljani. Pomembno vlogo so odigrali tudi posamezniki, tožilci in sodniki, ki so bili pri tem početu pripravljeni sodelovati. Nekateri med njimi so se podpisali pod smrtne

* Mirjam Dujó Jurjevčič, asistentka, Študijski center za narodno spravo, Tivolska 42, SI – 1000 Ljubljana, mirjam.jurjevcic@scnr.si.

** Raziskovalni program št. P6-0380 je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

1 Milko Mikola, *Rdeče nasilje, Represija v Sloveniji po letu 1945* (Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, 2012), 1–3. O povojni represiji v Sloveniji glejte npr.: Lovro Šturm, »O kratenju človekovih pravic in temeljnih svoboščin v Sloveniji v obdobju 1945–1990,« v: *Temna stran meseca: kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945–1990*, ur. Drago Jančar (Ljubljana: Nova revija, 1998), 65–102.

2 Mikola, *Rdeče nasilje*, 3.

obsodbe na procesih, za katere se je že takrat vedelo, da so politično montirani.³

Pred nami je zgodba zakoncev Antonije Marolt, rojene Prošnik, in Bernarda Marolta iz Horjula. Vojno obdobje sta preživela različno, Antonija kot civilistka, Bernard kot vaški stražar in domobranec, takoj po vojni pa ju je vojaško sodišče obsodilo na smrt. Zgodba temelji na njunih pričevanjih in kazenskih spisih. Pričevanja Antonije in Bernarda Marolta smo posneli sodelavci Študijskega centra za narodno spravo v letih 2011 in 2017.⁴ Antonija je svojo zgodbo predstavila tudi v reviji *Zaveza*⁵ in v oddaji *Pričevalci*.⁶ Kazenska spisa smo pridobili v Zgodovinskem arhivu Ljubljana.⁷

Tončka

Antonija, ki so jo vsi klicali Tončka, je bila rojena 16. januarja 1926 v Horjulu. Bila je peti in najmlajši otrok v kmečki družini. Imela je še dva starejša brata, Francija (1918) in Ivana (1919), ter sestri Marijo (1921) in Francko (1924).⁸ Otroci so bili vzgojeni v krščanski veri, »pa da boš priden, da boš delal pa pošten bil, da ne boš kradel. To je bilo poudarjeno še pa še, zmerom.«⁹ Aprila 1935 jim je umrl oče in mama je ostala sama z otroki. Preživljali so se s kmetijstvom, s tem, kar so pridelali doma, saj niso imeli nobenega drugega dohodka, zato je odšla Tončka po osnovni šoli služiti k sosеду.¹⁰

Ko se je začela druga svetovna vojna, je bila Tončka stara petnajst let. Italijanov ni marala, ker so hodili po hišah, kradli, pošiljali ljudi v internacijo in streljali talce. Brat Ivan, ki je bil po poklicu mizarški pomočnik in je tako pripomogel k lažjemu preživetju družine, je bil štirinajst dni pri partizanih, potem pa je ušel domov, »ker je videl, kako hodijo partizani pobijati«.¹¹ Pridružil se je vaškim stražarjem. Dne 10. decembra 1942 je bil v skupini vaških stražarjev, ki so odšli iz postojanke v Veliki Ligojni. V Paršah so jih iz zasede napadli partizani in med štirimi žrtvami je bil tudi Tončkin brat Ivan, takrat star triindvajset let. V Tončki je zrasel močan odpor proti partizanom: »Če so ti brata ubili, ne moreš biti za partizane.«¹² Leta 1943 se je vaškim

3 Ibid., 3, 4.

4 Študijski center za narodno spravo – Arhiv pričevanj, Pričevanje Antonije Marolt, Horjul, 18. 3. 2011 in 11. 10. 2017; Pričevanje Bernarda Marolta, Horjul, 18. 3. 2011.

5 Vanja Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« *Zaveza, glasilo Nove slovenske zaveze* 11, št. 40 (2001): 37–44.

6 »Antonija Marolt, 12. 1. 2016,« *Pričevalci* – RTV SLO, pridobljeno 3. 3. 2022, <https://www.rtvlo.si/rtv365/arhiv/174381820?s=tv>.

7 Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI_ZAL_LJU/0522, Vojaško sodišče Ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani, 1944–2000, t. e. 7, a. e. 190, Bernard Marolt; t. e. 8, a. e. 191, Antonija Marolt.

8 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 37.

9 »Antonija Marolt,« *Pričevalci*.

10 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017; »Antonija Marolt,« *Pričevalci*; Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 37.

11 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017.

12 Ibid.

stražarjem pridružil tudi brat Franci. Mama je ostala sama s hčerkama Marijo in Tončko, medtem ko je bila Francka v službi v Ljubljani pri trgovcu Žibertu.¹³ V letih 1942 in 1943 je bila Tončka v Borovnici, kjer je pomagala v župnišću. Tu so stanovali tudi Italijani. Tončka pripoveduje, da so bili ljudje na začetku vojne za Osvobodilno fronto (OF), ko pa se je začelo pobijanje s strani partizanov, so se začeli odvracati od tega. Prvi žrtvi revolucionarnega nasilja sta bili župan Ivan Bastič iz Horjula in njegova žena Marija, nato pa so sledili še drugi umori.¹⁴

Ob koncu vojne je Franci kot domobranec odšel na avstrijsko Koroško, prav tako tudi Marija, saj se je zelo bala partizanov. Iz horjulske fare je takrat zbežalo okrog dvajset deklet. Tončka se je odločila, da ostane doma, saj ni nikomur storila nič hudega. Tudi brat je bil za to, da Tončka ostane doma in pomaga mami. Franci je bil iz Vetrinja vrnjen v Teharje in izvensodno umorjen kot vsi iz nekdanje horjulske domobranske postojanke. Nekaj mladoletnih pripadnikov Slovenskega domobranstva se je srečno vrnilo domov. Marija je z avstrijske Koroške odšla v Kanado in si tam ustvarila novo življenje.¹⁵

Bernard

Bernard Marolt je bil rojen 24. avgusta 1925 na Korenu nad Horjulom. Ko je nastopila vojna, je bil star šestnajst let. Bil je drugi najmlajši otrok od dvanajstih bratov in sester. Živeli so na kmetiji skupaj z mamo, oče jim je umrl leta 1937. Leta 1942 ga je mati poslala, da se izuči za mizarja.¹⁶ Istega leta so partizani pri vasi Koreno napadli Italijane in pri tem ubili dva italijanska vojaka. Po tem napadu so Italijani požgali štiri hiše z gospodarskimi poslopji, med njimi tudi njihov dom. Ostali so brez vsega, v ognju so zgorele tudi domače živali. Ljudi so Italijani odgnali in jih zaprli v Ljubljano. To je bilo marca 1942.¹⁷ Konec leta 1942 se je ustanovila postojanka vaške straže na Korenu.¹⁸ Zaradi vojne je izgubil delo mizarja, ker je njegov delodajalec prenehal s svojo obrtjo, in tako je ostal doma. »V tistem času so začeli hoditi okoli Italijani in predstavniki bele garde in tako je prišlo do tega, da so me še ne 17-letnega nekako rekrutirali v postojanko bele garde v Koreni vasi.«¹⁹

13 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 37.

14 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017; »Antonija Marolt,« Pričevalci.

15 Ibid.

16 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

17 »Bernard Marolt, 9. 11. 2011,« Radio Ognjišče, Avdio arhiv – Moja zgodba, pridobljeno 3. 3. 2022, http://audio.ognjisce.si/p/?omp=/json/?f=/oddaje/Moja_zgodba/2011/mz_2011_11_09_Bernard_Marolt.mp3.

18 Rudolf Hribernik, *Dolomiti v NOB* (Ljubljana: Partizanska knjiga, 1974), 380; Janko Maček, »Zgodnji znanilci revolucije,« *Zaveza, glasilo Nove slovenske zaveze* 17, št. 64 (2006): 27; Študijski center za narodno spravo – Arhiv pričevanj, Pričevanje Janeza Marolta, Koreno nad Horjulom, 11. 10. 2017.

19 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

Bernard poudarja, da je bil kot sedemnajstletni fant prisilno »mobiliziran«²⁰ v vaško stražo:²¹ »Kaj si pa vedel, kam in kako. Pod vtisom takratnih dejanj partizanov, kot je poboj župana Bastiča in njegove žene v Horjulu. V sosednji vasi v Zaklancu pa so pobili šest žensk in enega moškega. Vse so pobili zato, ker so bili verni in se niso strinjali s takim počtetjem domačinov, ki so bili v partizanih.«²² Pri vaški straži v postojanki Koreno je bil od 23. novembra 1942²³ do kapitulacije Italije, po tem pa je ostal doma. V tistem času so za silo obnovili požgano domačijo in nadaljeval je s kmetovanjem. Spomladi 1944 so ga z domačije odpeljali domobranci in je bil spet v isti postojanki do konca vojne. Opravljal je stražarsko službo in se udeležil nekaj pohodov, kot poudarja, pa ni sodeloval v nobeni bitki. Po vojni ni zbežal na avstrijsko Koroško, ampak je ostal doma, saj ni sodeloval v nobenih akcijah in je bil prepričan, da se nima ničesar bati.²⁴ Dva njegova brata sta bila pri domobrancih in sta po vojni zbežala na avstrijsko Koroško. Eden od bratov se je takoj vrnil zaradi svojega otroka, a so ga na Jesenicah ujeli ter ga takoj ustrelili. Drugi brat je bil vrnjen v Jugoslavijo z ostalimi domobranci in domnevno umorjen na Teharjah. Od preostalih treh bratov je eden večino časa preživel v internaciji, zato so ga po vojni pustili pri miru, imel pa je tudi poškodovano nogo. Druga dva sta bila že starejša, zato sta bila ves čas doma in nista sodelovala z nobeno stranjo. Sestre tudi niso bile politično aktivne, živele so doma oziroma s svojimi družinami.²⁵

Leto 1945 – odvzem svobode

Dne 17. maja 1945, ko so Tončka, mama in sestra Francka okopavale koruzo na njivi, sta prišla do njih dva fanta s puškama na ramah. Eden izmed njiju je rekel: »Tončka, ti pa pojdi malo z nama.«²⁶ Tončki se je zdelo čudno, zakaj bi morala z njima. Rekla sta: »Imava nalogo, da te pripeljeva na komando!«²⁷ Oba je dobro poznala, bila sta domačina, skupaj so preživljali mladost in so med vojno živeli v

20 Pojem »mobiliziran« dajemo v navednice, ker ni šlo za uraden vpoklic na opravljanje vojaške dolžnosti. Besedo mobiliziran uporabljajo pričevalci v svojih spominih, ker so dobivali pozive za vstop k vaškim stražam od Italijanov, občin, organizatorjev in vodij vaških straž. Posameznik, ki je prejel poziv, se je nato odločil tudi na podlagi osebnega prepričanja, ali bo pristopil k vaški straži ali ne. Nekateri pa so bili tudi pred izbiro ene ali druge strani – ali vstop k vaškim stražam ali k partizanom oziroma, kot poudarja sam pričevalec, je bila tudi nuja, samoobramba, saj je šlo za umore civilistov s strani partizanov. Naloga vaških straž pa je bila take umore preprečiti in civiliste zaščititi pred nasilnimi dejanji partizanske vojske. Več o tem glejte: Mirjam Dujko Jurjevič, »Biti partizan, vaški stražar ali domobranec,« *Dileme, razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 4, št. 1–2 (2020): 119–54.

21 »Bernard Marolt,« *Moja zgodba*.

22 Ibid.

23 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Comando XI. Corpa d'armata M.V.A.C, Scheda personale.

24 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997; Pričevanje Bernarda Marolta.

25 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

26 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 39.

27 Ibid.

normalnih odnosih. »*Takrat pa se je začel pekel.*«²⁸ Z zapravljiščkom so jo odpeljali na Vrhniko ter jo zaprli v sodni zapor. V sobi je bilo zaprtih okrog trideset žensk in nekaj moških.²⁹ Kmalu je bila zaslišana, kje sta brat in sestra, zakaj je dovolila, da sta se brata pridružila domobrancem. Zasliševalec ji je očital, da je izdajala partizane. Rekla mu je: »*Saj jih še videla nikoli nisem!*«³⁰

Tončka pripoveduje, da so pripadniki Korpusa narodne obrambe Jugoslavije (Knoja) zapornike z Vrhnike 25. maja peš gnali v Logatec na grad in jih zaprli v klet. Tam je bil domačin iz Horjula, ki jo je vprašal, če ga pozna. Tončka mu je odgovorila, da ga pozna, in nato je odšel. S seboj je imela hlebec kruha, ki ji ga je poslala mama še v zapor na Vrhniki, in ga nato razdelila med žene. Dejala jim je, naj ga pojedjo, saj ji ga bodo drugače vzeli.³¹ Nato so jih premestili v nadstropje, kjer je bilo že polno deklet. Čez nekaj časa so jo poklicali na zaslihanje. Eden od zasliševalcev je bil domačin iz Horjula, drugi je bil iz Rovt. Oba je prepoznala. Med zaslihanjem sta jo močno pretepala, spraševala o zadevah, o katerih ni vedela ničesar, ter ji govorila same laži. Z vojaškim jermenom sta jo tako močno pretepala, da je padla na tla in kri ji je oblila obraz. Tedaj je prišel mimo »partizan«³² in zavpil: »*Kaj pa počneta!*«³³ Mučitelja sta sklonjenih glav odšla iz sobe. »Partizan« ji je pomagal, da se je usedla na stol, ji ponudil vodo in bombon, vendar ni želela ničesar, saj bi bilo po njenem mnenju lahko zastrupljeno. Nikomur več ni zaupala. Vprašal jo je, kaj sta hotela od nje, in Tončka mu je odgovorila: »*Same take reči, o katerih jaz ničesar ne vem.*«³⁴ Nato je odšla nazaj v sobo. Ženske so vedele, da sta bili partizanski imeni zasliševalcev Tinček in Tonček.³⁵

Bernard je dobil poziv z Okrajnega ljudskega odbora Horjul, da se mora javiti pri njih,³⁶ in se je 17. maja 1945 javil kot civilna oseba. Od tam so ga odpeljali na Vrhniko, »*kjer so [ga] začeli zasliševati in [so ga] zadrževali v preiskovalnem zaporu.*«³⁷ Po treh tednih so ga premestili v povojno koncentracijsko taborišče Šentvid nad Ljubljano, v Škofove zavode (Zavod sv. Stanislava).³⁸ Tudi Tončka se spominja, da so jih 7. junija 1945 v Logatcu naložili na tovornjake in jih odpeljali v Šentvid nad Ljubljano.³⁹ »*Moral si hitro skočiti na tovornjak, drugače si jih pa dobil s puškinim kopitom.*«⁴⁰

28 Ibid.; Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017.

29 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 39; »Antonija Marolt,« Pričevalci.

30 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 39.

31 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017.

32 Tončka poimenuje »partizan« ali upravnika ali enega izmed zaposlenih v zaporu.

33 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 40; »Antonija Marolt,« Pričevalci.

34 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017.

35 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 40; Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017.

36 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

37 »Bernard Marolt,« Moja zgodba.

38 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

39 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017; Pričevanje Bernarda Marolta.

40 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017.

Koncentracijsko taborišče Šentvid nad Ljubljano in smrtna obsodba

Nemci so imeli v Šentvidu že med vojno taborišče. Škofove zavode so kot cerkveno premoženje zaplenili in maja 1941 ustanovili zbirno taborišče za Slovence z Gorenjske in iz Mežiške doline, ki so jih nameravali izgnati na Hrvaško, v Srbijo in Bosno. Kot zbirno taborišče je obstajalo do leta 1942, nato pa so imeli ustanovo za politično vzgojo mladine. Po vojni je Škofove zavode prevzela in upravljala Ozna.⁴¹ Ustanavljanje koncentracijskih taborišč v Sloveniji je bilo neposredno povezano z operacijo »čiščenja«,⁴² ki jo je Ozna s pomočjo Knoja začela izvajati po vojni.⁴³ Šentviško taborišče je bilo eno največjih taborišč za zajete vojaške osebe v Sloveniji in je imelo status ujetniškega taborišča, zaradi postopanja z ujetniki pa je dejansko predstavljalo koncentracijsko uničevalno taborišče.⁴⁴ Zanj je bil kot oficir Ozne odgovoren Nace Majcen, nosilec partizanske spomenice 1941, ki je koordiniral administrativne zadeve in zaslišanja.⁴⁵ Osebe taborišča so sestavljali povečini Slovenci, tam so bili pa tudi Hrvati, Srbi, Črnogorci in Rusi, za katere je veljala stroga hierarhija. Najvišje so bili častniki, administrativno osebje z upravo, najmanj vpliva pa so imeli navadni vojaki. Veljala so stroga pravila za zaposlene, med drugim je bilo prepovedano spraševati o podrobnostih dogajanja v taborišču, širiti govorice o tem, kar so videli, z ujetniki pa so smeli govoriti le pazniki in zasliševalci.⁴⁶ V tistem času, ko so Britanci začeli vračati slovenske domobrance z avstrijske Koroške, so se v taborišču nahajali pripadniki raznih vojaških formacij iz drugih delov Jugoslavije, pa tudi Madžari, Romuni, Grki, Rusi, Nemci in Italijani. Ko so začeli ujetnike pobijati, se je šentviško taborišče toliko izpraznilo, da so začeli sprejemati slovenske domobrance in civiliste, vrnjene z avstrijske Koroške. Peš so jih junija gnali iz prehodnih taborišč v Kranju in 15. junija so kot zadnji prišli mladoletni domobranci iz taborišča v Škofji Loki.⁴⁷ Med taboriščniki

41 Milko Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji, II. del* (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2008), 13.

42 Kot poudarja zgodovinarica Jera Vodušek Starič, je bilo treba zaščititi in okrepiti pridobitve revolucije ali narodnoosvobodilnega boja (NOB). »To pa je bilo po logiki KP, kakor tudi Ozne, po vojni odstraniti vsakršno opozicijo«. V okviru akcije »čiščenja« so poleg izvensodnih umorov potekale tudi množične aretacije civilistov, ki so jih zapirali v koncentracijska taborišča in zapore. Za umor dejanskih in domnevnih nasprotnikov komunizma je lahko zadoščalo že samo nasprotovanje oziroma kritiziranje ljudske oblasti«. Lahko rečemo, da je čiščenje zajelo vse, ki so bili kakorkoli na strani kontrarevolucije, saj naj bi pomenili grožnjo novo formirani oblasti. Glejte: Jera Vodušek Starič, »Prezvem oblasti po vojni in vloga OZNE – obračun,« v: *Slovenija v letu 1945: zbornik referatov*, ur. Aleš Gabrič (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1996), 94; Mikola, *Rdeče nasilje*, 40, 47, 51.

43 Mikola, *Rdeče nasilje*, 71.

44 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, 14.

45 Miha Drobnič, »Delovanje taborišča Šentvid,« *Dileme, razprave o vprašanih sodobne slovenske zgodovine* 2, št. 2 (2018): 90.

46 Drobnič, »Delovanje taborišča Šentvid,« 94, 95.

47 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, 14; Drobnič, »Delovanje taborišča Šentvid,« 90.

v Šentvidu so bili domobranci in civilisti, ki so jih jugoslovanske vojaške enote zajele med umikom na avstrijsko Koroško. Domobranci, ki se niso odločili za umik na Koroško, ampak so se sami prijavili oblastem, ter medvojni mobiliziranci v nemško vojsko, ki prav tako niso bežali v tujino. Posamezniki, ki so še ob koncu vojne bili v partizanih, a jih je kljub temu povojna komunistična oblast dojemala kot nevarne,⁴⁸ ter civilisti, ki niso bili naklonjeni komunizmu ali pa so bili sorodstveno ali kakorkoli drugače povezani z domobranci in so jih aretirali na njihovih domovih, tako kot so Tončko. Med taboriščniki so bili tako poleg vojaških tudi civilne osebe, moški, ženske in celo otroci. Taborišče je bilo v času svojega delovanja od maja do avgusta 1945 prenapolnjeno in dobro zastraženo, za kar je skrbel Knoj.⁴⁹ Skozi šentviško taborišče naj bi šlo okrog 35.000 oseb, od tega naj bi jih amnestijo 3. avgusta 1945 dočakalo od 700 do 800.⁵⁰

Tončko in ostale so zaprli v neko podolgovato sobo na vrhu stavbe, kjer je bilo okrog 70 žensk. Večinoma so bile z Notranjske, iz Begunj pri Cerknici, Grahovega, Loške doline in Blok.⁵¹ Na zastraženem vrtu in dvorišču je bilo polno mož in fantov. Dvorišče je bilo obdano z bodečo žico, vrt, kjer so bili ujetniki, so označili tako, da so okoli njega z apnom naredili črto, za katero je bila straža z mitraljezi in razsvetljavo. Ujetniki so ležali na zemlji, brez odej, tudi v dežju so morali spati v blatu.⁵² Medtem ko so ujetnike trpali na tovarnjake in živinske vagone, da jih odpeljejo na morišča, se je slišalo vpitje in poveljevanje.⁵³ Ko je Tončka poškilila skozi okno, je okrog poslopja videla polno ljudi, predvsem moških, nekaj civilistov, moški v različnih uniformah med njimi so bili nemški vojaki. To se je dogajalo vsako noč, zjutraj pa je bilo dvorišče vedno prazno. Skozi okno ni bilo varno gledati, saj je stražar streljal na vsakega, ki bi to storil.⁵⁴ O tem pripoveduje tudi Bernard, ki je bil v zgornjem prostoru, in ko je sojetnik, ki je stal zraven njega, pogledal skozi okno, da bi videl, kaj se dogaja na dvorišču, ga je stražar ustrelil naravnost v čelo.⁵⁵ Kot se spominja Tončka, so jih kmalu po prihodu v Šentvid cepili proti tifusu. Bili so v pritličju, kjer je v sosednji sobi videla na tleh ležati polno ranjencev v povojih in mavcu. »Eden od njih mi je pomignil, da bi prišla k njemu. Gotovo me je prepoznal, jaz pa ga nisem, ves obvezan in kosmat je bil. Hotela sem k njemu, pa me je stražar takoj sunil od vrat. Tudi to se je šepetalo, da so vrnili vlak z ranjenimi domobranci.«⁵⁶

48 Drobnič, »Delovanje taborišča Šentvid,« 93; Jelka Piškurić, Neža Strajnar, *Skozi čas preizkušenj, Politična zapornica Jelka Mrak Dolinar* (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2017), 27.

49 Drobnič, »Delovanje taborišča Šentvid,« 94.

50 Mikola, *Rdeče nasilje*, 94.

51 »Antonija Marolt,« Pričevalci.

52 Drobnič, »Delovanje taborišča Šentvid,« 96, 97; Jelka in Krista Mrak, »Ko jastrebi prekrijejo nebo,« *Zaveza, glasilo Nove slovenske zaveze* 10, št. 36 (2000): 35.

53 Piškurić, Strajnar, *Skozi čas preizkušenj*, 29.

54 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 41.

55 Pričevanje Bernarda Marolta.

56 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 41.

Preden so bili ujetniki odpeljani na različna morišča, so trpeli lakoto in žejo, nad njimi pa so se izživiljali stražarji in zasliševalci. Trpeli so psihično in fizično nasilje. Po pričevanjih ujetnikov je, poleg taborišča na Teharjih pri Celju, šentviško taborišče veljalo za najbolj okrutno. Zaradi slabe in skopo odmerjene hrane, slabih higienskih razmer, nalezljivih bolezni in izčrpanosti so nekateri umrli že v taborišču.⁵⁷ Druge so vozili na različna morišča v Brezno pod Krenom, v jamo pod Macesnovo gorico, jamo na Rugarskih klancih, v Dvojno brezno pri Cink križu, brezno Ušive jame. Pomorjeni so bili tudi na bližnjih lokacijah, kot je Brezarjev graben pri Podutiku.⁵⁸ Po pričevanju pa naj bi jih odpeljali tudi v gozd v bližini vasi Nadgorica pri Črnučah. Sestra in brat Pečar se spominjata, kako so skozi njihovo vas vozili tovornjaki, ki so bili namenjeni v bližnji gozd. Po pripovedovanju očeta, ki je bil prav tako zaprt v Šentvidu, naj bi bili na teh tovornjakih zaporniki iz Šentvida. Oče je večkrat ponavljal: »*Spet jih vozijo, spet jih vozijo.*«⁵⁹

Pomorili so tudi večje število civilistov, jim odvzeli premoženje, še posebej so izstopali vojvodinski Nemci, ki so imeli vozove natovorjene z dragocenim premoženjem – perzijskimi preprogami, zlatom, urami, prstani, denarjem, in vse to so odpeljali v nekdanjo banko Slavijo, kjer je bil tisti čas sedež Ozne za Slovenijo, na čelu katere je bil general Ozne Ivan Maček – Matija. Velika količina zaplenjenega imetja ujetnikov, ki se je sčasoma nabrala v šentviškem taborišču, je bila pripeljana na sedež Ozne.⁶⁰

Prostori v zavodu, kjer so imeli zaprte ujetnike, so bili glavna kapela, slavnostna dvorana in kletni prostori, kjer so imeli zaprte predvsem pripadnike vojaških enot, v učilnicah in sobah pa civiliste ter preostanek vojaškega osebja. Nekateri ujetniki so bili večkrat premeščeni iz enega v drug prostor.⁶¹ Vsi prostori so bili prenatrpani z ujetniki, slavnostna dvorana je bila v nekem obdobju tako polna, da so se morali, če se je ponoči obrnil eden, premakniti vsi drugi taboriščniki v posamezni vrsti. V dvorani, veliki 28 x 30 m, je bilo tudi od 600 do 700 ujetnikov. Tone Lesar, domobranec 72. čete Kočevskega bataljona, ki je bil vrnjen iz Vetrinja v Jugoslavijo, se spominja: »*Stanje v dvorani je bilo nevdržno, smrad, žeja in lakota, ležali smo na golih kamnitih tleh brez vsega, vsi ušivi in kosmati.*«⁶² V učilnicah in sobah so tudi spali na tleh, a ker je bil pod lesen, nekje pa tudi slama, je bilo bivanje nekoliko lažje. V njih so bili zaprti civilisti – moški, ženske in otroci – ter predvsem ranjenci, posamezni četniki in tisti domobranci, ki niso bili predvideni za usmrnitev.⁶³

Tončka pripoveduje, da je bila en mesec z drugimi ženskami, ki so tudi prišle iz Vrhnike, zaprta v isti sobi in v tem času niso nobene zaslišali.⁶⁴ Bile so stisnjene,

57 Mikola, *Rdeče nasilje*, 71, 94.

58 Ibid., 96.

59 »Kristina Podkrižnik, rojena Pečar in Izidor Pečar,« Zakladnica spominov, pridobljeno 26. 4. 2022, <https://zakladnिकासpominov-scnr.si/kristina-podkriznik-rojena-pecar-in-izidor-pecar/>.

60 Drobnič, »Delovanje taborišča Šentvid,« 95; Mikola, *Rdeče nasilje*, 97.

61 Drobnič, »Delovanje taborišča Šentvid,« 97.

62 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, 91.

63 Drobnič, »Delovanje taborišča Šentvid,« 100.

64 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 41.

niso se mogle umiti, hrana je bila zelo slaba.⁶⁵ Za hrano so ujetniki v Šentvidu dobili posušena zelišča, s katerimi so nacisti med vojno krmili konje, kose pese, krompirja ali kolerabe in vodeno zelenjavno juho, ki je bila neprijetnega vonja in okusa. Hrano so dobivali enkrat na dan in v zelo majhnih količinah.⁶⁶ Tončka se spominja: »Tisto kavo, eno črno vodo, so nosili, pa še tisto na štiriindvajset ur, če je bilo, kdo bo pa tisto jedel, nič, smo bile, to smo bile čisto slabotne, potem so pa hodili noter, tista komanda, 'diži se', pa vstani, si mislil vstati pa si nazaj padel, se ti je zvrtilo v glavi, ker si bil tako zanič.«⁶⁷

Zelo slabe so bile tudi higienske razmere. Ponekod so morali ujetniki iztrebljati kar v prostorih, kjer so bili zaprti. Zaradi tega so se širile neprijetne vonjave in umazanija. Umivanje ujetnikom ni bilo omogočeno, vode zaradi pomanjkanja ni bilo dovolj niti za pitje. Roke so si brisali v svoja oblačila, ki so tako postajala vedno bolj umazana. Taboriščniki so bili večinoma brez spodnjega perila, tisti, ki so ga imeli, pa ga niso menjavali. Posledica slabih higienskih razmer so bile uši. Zaradi slabe zdravstvene oskrbe, prehrane in slabih higienskih razmer so se širile bolezni, velik problem sta bili podhranjenost in žeja. Pogosti bolezni sta bili trebušni tifus in griža. Zaradi različnih bolezni so nekateri umrli že v taborišču.⁶⁸

Ujetnike so zmerjali, zaničevali, jim grozili, jih zasliševali in maltretirali.⁶⁹ Skupino fantov, ki niso bili predvideni za usmrtitev, so odvedli na dvorišče, kjer so morali eden drugega močno pretepati.⁷⁰ Bili so primeri, ko so jih pretepli, ker so pri njih našli rožni venec, ali jih celo ustrelili, ker so se narobe postavili v vrsto za hrano. Najpogosteje so bili pretepeni z biči, pasovi in puškinimi kopiti. Še posebej ujetniki v glavni kapeli in slavnostni dvorani so bili pod velikim psihičnim pritiskom, saj so po taborišču hodili »partizani«, ki so iskali in klicali znance. Te so bodisi pretepli bodisi odvedli na morišče. Tako naj bi sedemnajstletni paznik iz maščevanja ubil sedem ujetnikov. Tiste, ki so umrli že v taborišču ali nasilne smrti ali zaradi drugih vzrokov, so pokopali na travniku med zidom pokopališča pri župnijski cerkvi v Šentvidu in tamkajšnjim odsekom gorenjske železniške proge.⁷¹

V šentviškem zaporu je delovalo Vojaško sodišče ljubljanskega vojnega področja, ki je julija in avgusta 1945 sodilo civilistom in mladoletnikom, večinoma pod predsedstvom kapetana Lada Šviglja. Največ oseb je bilo obsojenih na prisilno delo, omejitev svobode ter izgubo volilne pravice, pravice do zavzemanja volilnih funkcij v društvenih organizacijah in pravice do državnih in drugih javnih služb. Obsojeni so bili na zaplembo premoženja, izgon iz države ali na denarno kazen ter tudi na smrt s streljanjem.⁷² Slednje je doletelo mnoge zapornike, ki jih je sodišče

65 »Antonija Marolt,« Pričevalci.

66 Drobnič, »Delovanje taborišča Šentvid,« 107.

67 »Antonija Marolt,« Pričevalci.

68 Drobnič, »Delovanje taborišča Šentvid,« 109–11.

69 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljanka vseh,« 41.

70 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, 91.

71 Drobnič, »Delovanje taborišča Šentvid,« 105, 106.

72 Ibid., 103.

po hitrem postopku obsodilo na smrt brez obtožbe, in tudi sodbe niso dobili v roke.⁷³ Enako se je zgodilo s Tončko. Dne 12. julija so prišli po njo in jo odpeljali na zaslišanje v sobo čisto na vrhu, kjer so bili še drugi,⁷⁴ med njimi tudi Bernard. V sobi je bila velika okrogla miza. Kot se spominja Bernard, so na eni strani stali štiri oficirji, bili so v uniformah, vsi so govorili slovensko. Pred seboj na mizi so imeli steklenice s pijačo in dva od njih sta bila tako pijana, da sta se morala med razglasitvijo sodbe držati za mizo.⁷⁵ Prejeli niso nobene obtožnice. Po enem od zaslišanj je bil Bernard prisiljen podpisati nekakšen zapisnik, kasneje je izvedel, da je podpisal svojo smrtno obsodbo.⁷⁶ Pretepali so ga z vojaškim jermenom ter od njega zahtevali priznanje, kot je bilo zapisano v sodbi. *»Pod pretvezo 'saj ne bo nič hudega' so izsilili moj podpis, da sem podpisal izjavo, brez da bi jo prej prebral. To obtožnico sem podpisal iz strahu. Druga dva, ki pa nista hotela podpisati, so ju zvezali in ju odpeljali na streljanje za Ljubljano. Enemu se je uspelo rešiti, ker je bil slabo zvezan, drugega pa so ubili.«*⁷⁷

Tudi Tončka je že pred tem morala podpisati zapisnik zaslišanja, kaj podpisuje, ni vedela in ni smela prebrati. *»Spominjam se, da sem morala svojo obtožnico že enkrat prej podpisati. Nisem smela prebrati niti vprašati, kaj podpisujem. Tudi zdaj ni smel nihče odpreti ust. Če je kdo hotel kaj vprašati, si je partizan (sodnik, op. a.) že odpenjal opasač (vojaški jermen, op. a.). Nobeden od ostalih partizanov (članov sodnega senata, op. a.) se še zmenil ni za to. Bili smo čisto brez obrambe in zaščite.«*⁷⁸ S sodbo Vojaškega sodišča ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani je bila skupina dvanajstih civilnih oseb (dve ženski in deset moških, vsi so bili iz okolice Horjula in Vrhnike), med njimi sta bila Tončka in Bernard, obsojenih na smrt s streljanjem, na zaplembo premoženja ter na trajno izgubo političnih in državljskih pravic.⁷⁹ Sodišče je sodilo vsem istočasno in jim izreklo sodbo.⁸⁰ Zagovornika niso imeli, prebrali so jim le skupinsko sodbo na podlagi izsiljeno podpisanih zapisnikov zaslišanj, ki jih niso smeli prebrati.⁸¹ Proces je trajal vsega dvajset minut.⁸² *»Ničesar niso smeli reči, ker so se že napravili, da bi z usnjenim jermenom padalo po zaporniku, in češ, da oni vse vedo.«*⁸³ Tončka in Bernard nista nikoli prejela sodbe, prav tako ne nobeden od takratnih soobsojencev, nihče ni imel zagovornika in tudi niso vedeli, da bi ga lahko imeli.⁸⁴

73 Mrak, »Ko jastrebi prekrijejo nebo,« 35.

74 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljanka vseh,« 41.

75 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

76 Ibid.

77 »Bernard Marolt,« Moja zgodba.

78 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljanka vseh,« 41.

79 »Bernard Marolt,« Moja zgodba.

80 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

81 »Bernard Marolt,« Moja zgodba.

82 Ibid.

83 Ibid.

84 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

Senatu vojaškega sodišča je predsedoval kapetan Lado Švigelj, sodnika sta bila zastavnik Anton Maček in vodnik Anton Vesel, sekretar Leon Perhavec, zapisnikarica Marica Tramšek, tožilec pa je bil Vilko Železnik. Bernard je bil spoznan za krivega, da naj bi bil za časa italijanske okupacije sedem mesecev član vaše straže v postojanki Koreno in pozneje dvajset mesecev aktiven član pri domobrancih, prav tako v tej postojanki, da se je udeležil vseh akcij in pohodov proti partizanom. V sodbi dalje piše, »da je povabil Matockovo deklo v postojanko Koreno in ko je bila potem ista aretirana zasmehoval, da je sprovciral Kajžarjevo mater, da naj govori v njegov prid pri partizanih, radi česar so se iz nje ostali domobranci in on norčevali, s čimer je zakrivil kaznivo dejanje po členu 14. UVS⁸⁵ (Uredbe o vojaških sodiščih, op. a.).«⁸⁶ V obrazložitvi sodbe so zapisali, da je obtoženec deloma priznal dejanja in krivdo. Pristop k vaški straži in domobrancem, kot navajajo v sodbi, je zagovarjal s prisilno mobilizacijo.⁸⁷

Toda popolnoma očitno je, da je bil nasprotnik narodnoosvobodilne borbe, kajti bil je 7 mesecev član MVAC (Milizia volontaria anticomunista – Prostovoljna komunistična milica, op. a.) in potem 20 mesecev DMB (domobranec, op. a.) in se je udeležil vseh pohodov proti partizanom. In je s tem očitno pokazal, da je zvest pomočnik okupatorja. Kajti v vsej tej dobi je imel nešteto prilik, da bi zapustil svojo izdajalsko službo in se pridružil NOV (Narodnoosvobodilni vojski, op. a.), saj je vedel za oba poziva Maršala Tita. Sodišče tudi ni moglo verjeti zagovoru obtoženca. Da ni zvalil na postojanko Koreno Matockovo deklo in se tam iz nje norčeval. Kajti, če je bil zmožen, da je sprovciral starejšo žensko, namreč Kajžarjevo mater, v namenu, da bi se drugi norčevali iz nje, je toliko bolj gotovo, da je še surovje in z večjim sadizmom nastopal proti mlajšim. Tako je bilo tudi v primeru Matockove deklo. Saj je on dobro vedel, da je ona nasprotnica DMB, in zato jo je on zvalil in se norčeval iz nje. Kot obtožilno je smatralo sodišče, da je hodil prostovoljno na pohode in zasede ter da je spravljal starejše ljudi v posmeh pristašem DMB. Dejanje obsojenca je zadostno pojasnjeno, kaznen odgovarja krivdi in je s tem sodba utemeljena.⁸⁸

85 UVS je stopila v veljavo 24. maja 1944 in je ostala veljavna do konca avgusta 1945. Julija in avgusta 1945 so množično potekali procesi pred vojaškimi sodišči, ki so sodila in izrekala največ kazni na podlagi 13. in 14. člena UVS, tj. »vojnimi zločincem« in »narodnim sovražnikom«. Po 14. členu UVS so bili »narodni sovražniki« vsi aktivni ustaši, četniki in pripadniki drugih oboroženih formacij v službi sovražnika in njihovi organizatorji ter pomagači; vsi, ki so v službi sovražnika v kakršnikoli obliki – kot vohuni, ovaduhi, kurirji, agitatorji in podobno; ki so silili prebivalstvo, da je okupatorju izročilo orožje; vsi, ki so izdali boj ljudstva in so bili v prijateljstvu z okupatorjem; vsi, ki so odpadli od ljudske oblasti in delajo proti njej; vsi, ki uničujejo ljudsko vojsko ali so kako drugače pomagali in pomagajo okupatorju; vsi, ki zagrešijo hude primere uboja, ropanja in podobno«. Glejte: Mateja Čoh Kladnik, »Kazensko sodstvo poleti 1945,« v: Brezpravje »v imenu ljudstva«, ur. Mateja Čoh Kladnik (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016), 76.

86 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Sodba Vojaškega sodišča Ljubljanskega vojnega področja, 12. 7. 1945.

87 Ibid.

88 Ibid.

Bernard se spominja misli ob izreku sodbe: »*Mislil sem si, kaj je to mogoče, kdaj sem si jaz to zaslužil.*«⁸⁹

Kasneje, ko je uveljavil status političnega zapornika, je navedel obrazložitev sodbe in očitanih krivic, da je bil prisilno mobiliziran s sedemnajstimi leti, saj so se v bližnji okolici zgodili umori domačinov, ki so jih zagrešili partizani. Glede očitka, da se je norčeval iz omenjenih žensk, je pojasnil, da so bile privedene v postojanko Koreno in so od prisotnih res padale opazke, vendar »*jaz sem bil premlad, da bi se sploh udeleževal tega*«. ⁹⁰ Bernard je poudaril, da Matockove sploh ni poznal, poznal pa je Kajžerjevo, ki je bila mati nekega terenca. Dodal je, da so bili vsi člani Bernardove družine v zelo prijateljskih odnosih z njo, zato ne ve, »*kako naj bi njo sprovciral*«. ⁹¹

Vojaško sodišče IV. armade je 1. avgusta 1945 kot drugostopenjsko sodišče pod predsedstvom kapetana Bogomirja Bogataja in ob sodelovanju sodnikov polkovnika Alojzija Vrhovca in majorja Staneta Valentinčiča ter pomočnika sekretarja Jaromira Berana sodbo Vojaškega sodišča ljubljanskega vojnega področja z dne 12. julija 1945 potrdilo. V obrazložitvi sodbe je navedeno:

Sodišče sprejema v glavnem pravilne razloge prve sodbe ter si iz – sicer ne obilnih – podatkov v spisu ustvarja o obsojencu sodbo, da kaže njegov značaj neugodne poteze ter da bi bilo edino, kar bi govorilo za milejšo kazen, to, da je zašel v belo gardo v starosti 17 let in pod vplivi domačega okolja – tudi dva brata sta domobranca in sta se pred JA (Jugoslovansko armado, op. a.) umaknila v tujino. Ker se je obsojeni udeleževal vseh akcij svoje postojanke in zelo verjetno tudi na učinkovit način, se je sodišče odločilo, da smrtno kazen potrdi, ko itak ostaja pot pomilostitve še odprta. Potrditev sodbe je torej utemeljena. ⁹²

Popis in cenitev premoženja na njegovem domu sta bila izvedena 13. novembra 1945. Predmet popisa sta bila moško kolo in nekaj denarja, ki je bil dediščina po v letu 1938 umrlem očetu. Odločba o zaplembi premoženja Okrajnega sodišča v Ljubljani je bila izdana 6. januarja 1946. ⁹³

Tončka je prebrala svojo sodbo šele po osamosvojitvi Slovenije, ko je odšla v arhiv ter ugotovila, da so bile v njej same laži. ⁹⁴ Pisalo je, da je bila »belogardistična« in domobranska obveščevalka, da je izdajala domobrancem pristaše OF, med drugim neko žensko, ki je bila potem zaprta. Dalje je v sodbi pisalo, da je širila »belogardistično propagando, zastrupljala mladino in jo odvajala od NO (narodnoosvobodilnega, op. a.) gibanja, da se je udeleževala vseh sestankov, da je blatila in zasramovala pokret

89 Pričevanje Bernarda Marolta.

90 Ministrstvo za pravosodje (MP), Komisija Vlade Republike Slovenije za izvajanje Zakona o popravni krivic (Komisija ZPKri), spis št. 714-01-380/98, Dopolnitev na zahtevo za popravno krivic in status političnega zapornika, 18. 4. 1999.

91 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

92 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Sodba vojaškega sodišča IV. armije, 1. 8. 1945.

93 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaplembi, 28. 11. 1945 in Odločba Okrajnega sodišča v Ljubljani, 16. 1. 1946.

94 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017; Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljanka vseh,« 41.

in pristaše OF, s čimer je zakrivila kaznivo dejanje po 14. členu UVS».⁹⁵ Ob izreku sodbe je Tončka otopela in misel ji je odšla k mami: »V tistih trenutkih sem bila tako otopela, da mi je bilo vseeno, če me ustrelijo. Pomislila sem na mamo. Ivana in Francija so ji že ubili. Marija se potika nekje po taboriščih na Koroškem, Francka je zdoma, zdaj bo ostala še brez mene. Sama bo, kdo ji bo pomagal?«⁹⁶

Nihče jim ni povedal, kdaj naj bi bile smrtne obsodbe izvršene. Po izreku sodbe so jih odpeljali v kletne prostore, t. i. bunker, kjer je bilo zaprtih okrog štirideset oseb. Ob eni steni so bile samo ženske, bilo naj bi jih osem, ostalo so bili moški, ki so bili ob drugih dveh stenah. Vsi so bili na smrt obsojeni.⁹⁷ V kletnih prostorih so bili pred tem zaprti, mučeni in umorjeni številni ujetniki.⁹⁸ Z nekaterimi ženskami se je Tončka stisnila v kot in tiho molila, pridružili so se jim še nekateri moški. Živeli so v nemogočih razmerah, bilo je polno stenic, bolh, uši, da so se morali stalno obirati, ležali so na tleh, hrana je bila zanič, dobivali so jo enkrat na dan, kruha niso dobili nikoli, prostori so bili prenatrpani, imeli so skupno stranišče, t. i. kiblo. V strahu so prisluškovali, kaj se dogaja zunaj, ropot in glas ukazov sta bila ob večerih še glasnejša, čakali so, kdaj se bodo vrata sobe odprla in jih bodo odpeljali v smrt.⁹⁹ To se ni zgodilo, ampak je bil 3. avgusta 1945 izdan *Ukaz o splošni amnestiji in pomilostitvi*,¹⁰⁰ ki je določal, kateri obsojenci so upravičeni do amnestije in pomilostitve, določal pa je tudi postopek podeljevanja amnestije in pomilostitve.¹⁰¹ Stražar je odprl vrata kleti in rekel, da ne bodo nikogar več usmrtili, da je amnestija, vendar pa so vse tiste pred njimi usmrtili.¹⁰²

Vojaško sodišče IV. armade je 26. julija 1945 kot drugostopenjsko sodišče v Tončkinem primeru pritrdilo odločitvi Vojaškega sodišča ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani, v izreku o kazni pa so spremenili, da se ji smrtna kazen zniža na osem let prisilnega dela z odvzemom prostosti ter izgubo političnih in državljanskih pravic za dobo štirih let.¹⁰³ »Komisija, pa ena partizanka¹⁰⁴ tam stoji, on (sodnik, op. a.) pa pijan, tiste noge je tako držal, pa flaša na mizi, pa ni znal ne pisati pa ne nič, en tak, ust pa nisi smel nič odpreti pa tista partizanka tam stoji pa pravi:¹⁰⁵ 'Tako mlada, pa osem let prisilnega dela.'¹⁰⁶ Jaz sem ji rekla: 'Ko bom to odslužila, bom toliko stara, pa se bom lahko še poročila.' 'Poglej, poglej, kakšna volja ali kakšna vera!' je rekla.«¹⁰⁷

95 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 8, a. e. 191, Sodba Vojaškega sodišča Ljubljanskega vojnega področja, 12. 7. 1945.

96 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 41.

97 »Antonija Marolt,« Pričevalci; »Bernard Marolt,« Moja zgodba.

98 Po pripovedovanju taboriščnika Staneta Štrbenka naj bi šlo predvsem za oficirje, podoficirje in za nekatere druge ujetnike, »ki so jih med svojimi obhodi po različnih prostorih taborišča zaradi poznanstev in želje po maščevanju odbrali partizani«. Glejte: Drobnič, »Delovanje taborišča Šentvid,« 101.

99 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017; Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 42.

100 *Uradni list Demokratske federativne Jugoslavije*, št. 56/1945, 1, 2.

101 Mateja Čoh Kladnik, »Narod sodi«, *Sodišče slovenske narodne časti* (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo 2020), 102.

102 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017; Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 42.

103 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 8, a. e. 191, Sodba Vojaškega sodišča IV. armije, 26. 7. 1945.

104 Najbrž gre za enega od članov senata, ki jim je sodil.

105 »Antonija Marolt,« Pričevalci.

106 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 42.

107 »Antonija Marolt,« Pričevalci.

Vojaško sodišče
IV. Armije
Ljubljana, 26. 7. 1945.

II Sod 133/45

30968

4

S O D B A

V IMENI NARODOV JUGOSLAVIJE!

Vojaško sodišče IV. Armije kot sodišče druge stopnje je pod predsedstvom tov. kap. Bogataja Bogomira ob sodelovanju tov. polk. Vrhovca Aljezija in tov. majorja dr. Ravnihar - Zupančič Božene kot sodnikov ter v prisotnosti tov. poma. sekretarja Berana Jaromira v kazenski stvari zoper Prošnik Tončka v nejavni seji dne 26. 7. 1945.

r a z s o d i l o i

Sodba Vojaškega sodišča Ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani z dne 23. 7. 1945., opr. št. II Sod 300/45/3, s katero je bila obsojena

Prošnik Tončka, hči pok. Franca in pok. Helene roj. Zvobelj, roj. 15. 1. 1926. v Borjulu, prist. in stan. istotam 38, kmacka delavska, nemška, slov. nar. rasli kaznivih dejanj po čl. 14 UVS z dne 24. 5. 1944. in sicer svadustva, agitiranja v službi okupatorjevih domačih pomagačev ter ponižovanja narodne oblasti, na kazni smrti z ustrahovitvijo, zaplenbo celotne imovine in trajno izgubo polit. in drž. pravic, so v izreku o krivdi p o t r d i, v izreku o kazni pa i z p r e m e n i

tako, da se Prošnik Tončka v smislu določil zak. o vrstah kazni z dne 3. 7. 1945.

o b s o d i

na kazni prisilnega dela s omejitvijo svobode za dobo 8 /osmih/ let ter izgubo polit. in drž. pravic za dobo 4 /štirih/ let.

O b r a z l o ž i t e v .

Sodišče sprejema kot pravilno pododno ugotovitev, da je obsojenka zagrizena nasprotnica narodno osvobodilne borbe in njegovih nositeljev. Če ter J.A.. Ker pa obsojenka odkrito priznava vsa svoja dejanja, sodišče zaključuje, da več in še hujših ni zekridla. Vpošteva je, da niso rodila težjih posledic, jemlje sodišče pri odločitvi o kazni v obzir slabi mladenost, civilna jako nezorelost in nerazodnost obsojenke, ki je bila ob zlomu Jugoslavije leta 1942. stara komaj 15 let in ki je potem bila pod vplivom domačih naravnost napeljana v sovražno strujo. Bratova smrt, ki je padel 1942. kot belogardist, je v šestnajstletnem dekletu utrdila mržnjo do borev za osvobodjenje. Njeno okolje pa jo je nedvomno še podpiralo in razvimalo. Zaradi tega smatra sodišče, da je stopnja njene krivde nižja nego jo določuje prva sodba, ter da je njeno kazensko odgovornost treba presojati nileje in ji omogočiti povratek in vraščanje v narodno skupnost.

Ker se bo v zvezi s pobegom domačih /brata domobranca in sestre/ staršev obsojenka nima več/, odločalo o pravni usodi domačije na pristojnem mestu, se zaplenba dednega deleža kot stranska kazni opušča.

Spreminjevala sodba je torej utemeljena.
3 mrt fašizmu - svoboda narodni!

Pom. sekretarja:

J. Beran

Predsednik - kapetan:

Bojčok

Sodba Vojaškega sodišča IV. armije z dne 26. julija 1945

(ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 8, a. e. 191).

Konvencija Mednarodne organizacije dela iz leta 1930 št. 29 je vsako prisilno delo (prisilno delo brez odvzema prostosti, prisilno delo z odvzemom prostosti, poboljševalno delo in družbeno koristno delo) prepovedala. Kljub temu pa je jugoslovanska kazenska zakonodaja, ki je veljala v obdobju 1945–1951, poznala omenjene štiri oblike nesvobodnega dela in komunistična oblast jih je prikazovala izključno kot prevzgojne ukrepe. Kazen prisilnega dela z odvzemom prostosti je bila v veljavi vse od konca vojne leta 1945 pa do leta 1951.¹⁰⁸

Sodni zapori na Miklošičevi in kazensko taborišče Kočevje

Vojaška sodišča in Sodišče slovenske narodne časti ter nato še redna civilna sodišča so poleti 1945 na kazen prisilnega dela obsodila na tisoče obtoženih in takega števila kaznjencev ni bilo mogoče namestiti v zapore, zato so oblasti začele ustanavljati kazenska taborišča. Ustanavljanje je bilo neposredno povezano s sodnimi procesi proti t. i. narodnim sovražnikom, ki so množično potekali julija in avgusta 1945. Za sojenje civilnim osebam na prvi stopnji so bila do konca avgusta 1945 pristojna področna vojaška sodišča, ki so jih ustanovili pri posameznih komandah vojnih področij IV. armade. Do junija 1945 je bilo v Sloveniji ustanovljenih šest področnih vojaških sodišč. Prvo kazensko taborišče je Vojaško sodišče IV. armade ustanovilo pri Komandi mesta Kočevje. Zaradi izselitve in zato pomanjkanja delovne sile naj bi kočevski grozila gospodarska škoda. Ker pa so sodišča po vojni množično izrekala kazni prisilnega dela z odvzemom prostosti, to taborišče ni več zadoščalo. Poiskati so morali še druge kraje, primerne za njihovo namestitvev. Tako so ustanovili kazensko taborišče v Bresternici pri Mariboru, na Studencih pri Mariboru in na Teharjah.¹⁰⁹

Bernard je bil iz Šentvida premeščen v zapor na Miklošičevi ulici v Ljubljani, kjer je šest mesecev čakal na izvršitev smrtne obsodbe. V tem času ni bil nikoli zaslišan. V celici ni bil sam, temveč skupaj z dvema sojetnikoma, vendar ne ves čas istima, sojetniki so se menjavali, ker so jih več usmrtili. Nekatere so vozili s tovornjaki na streljanje, nekatere pa so ustrelili kar na dvorišču zaporov.¹¹⁰ Bernard se spominja, da je bil hodnik z jetnišnicami dolg in da so bili vsi tam obsojeni na smrt. Hrana je bila zelo slaba, če so dobili kdaj kaj boljšega, so jim

108 Milko Mikola, *Delo kot kazen: izrekanje in izvrševanje kazni prisilnega, poboljševalnega in družbeno koristnega dela v Sloveniji v obdobju 1945–1951* (Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2002), 7, 8.

109 Milko Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji* (Ljubljana: Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije, 2006), 16–18. O sodišču slovenske narodne časti glej-te: Čoh Kladnik, »Narod sodi«. Glejte tudi: Čoh Kladnik, »Kazensko sodstvo poleti 1945,« 73–92; Mateja Čoh Kladnik, *Koširjevi in Matjaževa vojska v Sevnici* (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2022); Jera Vodušek Starič, »Ozadje sodnih procesov v Sloveniji v prvem povojnem letu,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 32, št. 1, 2 (1992): 139–54.

110 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

pazniki to pobrali. Ti so bili čisto divji in brez morale, pove Bernard.¹¹¹ Po šestih mesecih so mu sporočili, da je pomiloščen. Listino o pomilostitvi mu je prebral neki skladiščnik v civilu, vendar tudi te listine ni prejel.¹¹² Pomiloščen je bil na 20 let strogega zavora s prisilnim delom, pet let izgube političnih in državljanskih pravic in zablembo premoženja. Do 17. januarja 1946,¹¹³ ko mu je bila prebrana pomilostitev in je bil odpeljan v taborišče v Kočevju, za pomilostitev ni vedel, saj je na izvršitev smrtne kazni čakal vseh šest mesecev od prihoda v zapor na Miklošičevi do premestitve v Kočevje.¹¹⁴ Pomilostitev mu je z odločbo izrekla začasna ljudska skupščina Demokratske federativne Jugoslavije že 15. septembra 1945.¹¹⁵

Tončko so z nekaterimi jetniki iz Šentvida 14. avgusta 1945 odpeljali v živinskih vagonih v taborišče v Kočevje na prisilno delo. V vsakem živinskem vagonu je bil stražar, jetniki pa vsi obnemogli, umazani, ušivi in z ranami. Z železniške postaje v Kočevju so jih peljali mimo cerkve nedaleč stran do barak.¹¹⁶ Aprila 1946 je komisija za pregled kazenskih in poboljševalnih zavodov v Sloveniji podala poročila za Ministrstvo za notranje zadeve Ljudske Republike Slovenije o kazenskih taboriščih Teharje, Bresternica in Kočevje. V poročilu so ugotovili, da je bilo taborišče v Kočevju ograjeno z bodečo žico, taboriščniki so bili nastanjeni v petih lesenih barakah, imeli pa so še barake s kolarsko in mizarško, kovaško, krojaško in čevljarško delavnico, kuhinjo, pralnico, kopalnico, razkuževalnico in stranišči. Stražarsko osebje je imelo zidano poslopje. V taborišču so bile tako ženske kot moški. Imeli so tudi bolniško ambulanto. Higiena v taborišču je bila zelo slaba, stranišča so predstavljala nevarnost za epidemije, kopalnica ni bila ustrezna glede na potrebe taboriščnikov. Prostori barak, kjer so bivali, so bili temni, okna zabita, nekje brez šip, strop je prepuščal vodo, prostor je bil prenatrpan z ležišči, pogradi. Ugotovili so tudi, da so stenice in uši, kar bi lahko vodilo do epidemije tako v taborišču kakor tudi v bližnji okolici.¹¹⁷ Tončka se spominja, da je bilo tudi tukaj – tako kot v Šentvidu – polno stenic in uši, s katerimi so se vsakodnevno borili. Tončka je bila popolnoma obnemogla, imela je le 28 kilogramov. Občasno ji je hrano nosila sestra Francka, hrana je bila nekoliko boljša kot v Šentvidu.¹¹⁸ Ugotovitev Komisije glede prehrane je bila, da je okusna, vendar nezadostna, kruha sploh naj ne bi dobivali, le k zajtrku nekaj polente. Komisija je zapisala še, da je bilo okoli tristo taboriščnikov zaposlenih pri čiščenju

111 »Bernard Marolt,« Moja zgodba.

112 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

113 V seznamu obsojencev, kjer je zapisan dan sprejema v kazensko taborišče Kočevje, je zapisan 5. 1. 1946. Glejte: ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Seznam obsojencev.

114 »Bernard Marolt,« Moja zgodba; ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Vloga za obnovo kazenskega spisa, 9. 2. 1998 in Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

115 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Odluka, Privremena narodna skupščina Demokratske federativne Jugoslavije, 15. 9. 1945 in Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

116 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017; Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 42.

117 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji*, 19.

118 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 42.

ruševin v Kočevju, trinajst pa na državnem posestvu v Kočevju.¹¹⁹ Po pripovedovanju Tončke so ženske s kladivi tolkle kamenje. Septembra 1945 so hodile grabit seno enajst kilometrov daleč, kjer so bili travniki. Zjutraj ob štirih so vstale, ob petih so dobile malo črne čorbe in so odšle grabit. Tam so jedle kosilo, Tončka ne ve, kdo je kuhal, ali moški zaporniki ali kdo drug. Vračale so se zvečer okrog osmih. Nekajkrat so šle peš tja in nazaj, potem pa so v vasi prenočile in so bile tam en teden.¹²⁰ Pozimi so prale v pralnici moške obleke zapornikov in brezciljno posedale na pogradih, brez upanja, da bodo zaporniška leta hitro minila. Imeli so tudi politične ure za prevzgojo. Tudi partizanske pesmi naj bi peli, vendar je Tončka rekla, da nima posluha, in je bila tiho.¹²¹ Komisija je ugotovila, da so imeli taboriščniki dnevno politična predavanja in politično vzgojo, vendar je bila po njihovem mnenju prevzgoja obsojencev nezadostna tudi zaradi tega, ker so bili med seboj pomešani tako nekdanji vojaki kot civilisti, kriminalci, politični zaporniki in mladoletniki. Po mnenju komisije je bilo neprimerno, da so se vsi nahajali v istem taborišču in da zaporniki med seboj niso bili ločeni.¹²²

Kot pripoveduje Tončka, so že februarja leta 1946 začeli prazniti taborišče zaradi komisij, ki so preverjale stanje v taborišču. Taboriščnike so razselili v različna kazenska taborišča, Tončka je bila premeščena na Teharje, Bernard pa v Maribor.¹²³

Delo kot kazen in pomilostitev

Omenjena kazenska taborišča so januarja 1946 preimenovali v zavode za prisilno delo, ki so jih postopoma ukinili v letu 1946. Zavoda za prisilno delo Kočevje in Bresternica pri Mariboru sta bila ukinjena s 1. junijem, zavod za prisilno delo na Teharjah pa s 1. oktobrom 1946. Ukinili naj bi jih zato, ker so vladale po teh taboriščih slabe stanovanjske in higienske razmere in ker z ozirom na število obsojencev poleg obstoječih kazenskih ustanov niso bili več potrebni. Odprava le-teh pa ni pomenila tudi odprave kazni prisilnega dela. Namesto v zavodih za prisilno delo so obsojenci kazni prestajali v ustanovah, ki so jih najprej imenovali kazensko poboljševalni zavodi (KPZ), od leta 1948 pa kazensko poboljševalni domovi (KPD). Obstajali so štirje, in sicer za moške KPD Ljubljana, KPD Maribor, KPD Novo mesto, za ženske do leta 1948 KPD Begunje na Gorenjskem, od junija 1948 pa KPD Rajhenburg.¹²⁴

119 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji*, 19, 20.

120 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017; Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 42; »Bernard Marolt,« *Moja zgodba*.

121 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 42.

122 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji*, 20.

123 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017; »Bernard Marolt,« *Moja zgodba*.

124 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji*, 21, 22. Glejte tudi: Mikola, *Delo kot kazen*.

Tončka je bila iz Kočevja 16. februarja 1946 premeščena na Teharje.¹²⁵ Zapornike so namestili v iste barake, v katerih so bili pred tem vrnjeni domobranci in civilisti iz Vetrinja. Komisija je pripravila aprila 1946 poročilo tudi za teharsko taborišče in tako kot v Kočevju ocenila, da je hrana zapornikov »odločno nezadostna«¹²⁶ ter da je popolnoma neprimerno, da so med preiskovanci pomešani politični in kriminalni zaporniki, mladoletniki, vojaški zaporniki in zaporniki civilnih sodišč. Ocenili so še, da je neprimerno, da so ženske v istem taborišču kot moški, ker je bila med prostorom, na katerem so se nahajali zaporniki, in tistim, kjer so bile zapornice, le »nepomembna žična ograja«;¹²⁷ zapornice pa so zaradi dela v kuhinji in pralnici prehajale tudi na moško stran. Komisija je bila nezadovoljna še, ker naj bi bili vsi zaporniki premalo zaposleni.¹²⁸ »V taborišču se nahaja številčno močna delovna sila, ki pa ne nudi nikake, ali vsaj zadovoljive koristi. Kaznjenci so zaposleni le po taboriščnih delavnicah, znatnejši del izven taborišč pa ne opravljajo.«¹²⁹ Po pripovedovanju Tončke so zapornice hodile s Teharij v Celje pospravljat stanovanja »udbovcem«.¹³⁰ Tončki tega ni bilo treba, ker ni bila primerna, noge je imela v krstah in mehurjih, najbrž od stenic, bolh in uši, ter je bila popolnoma izčrpana. Občasno je prišla na obisk njena sestra Francka in ji prinesla mazilo za rane.¹³¹

Dne 15. maja 1946 je bila Tončka z ostalimi zapornicami s Teharij s tovarnjaki ponoči prepeljana v KPZ Begunje na Gorenjsko.¹³² KPZ Begunje se je nahajal na begunjskem gradu in je bil ustanovljen junija 1946. Grad Katzenstein je bil v avstro-ogrskem času ženska kaznilnica, med drugo svetovno vojno pa gestapovski zapor. Tam so bile zaprte ženske, ki so prestajale kazen odvzema prostosti s prisilnim delom, in tiste, ki so morale od dneva pravnomočne sodbe prestati več kot mesec dni kazni. Večinoma so bile zaprte politične zapornice, med njimi pa so bile tudi druge obsojenke. Tako kot v drugih podobnih ustanovah so bile tudi tukaj sobe prenapolnjene. Pozimi je bilo v sobah zelo mrzlo in mnoge so zaradi tega zbolele.¹³³ Tončka je delala v šivalnici, kjer je bilo v vsaki skupini po deset žensk, šivale so na normo, ki je bila zelo visoka. Njena sestra je bila šivilja in ji je Tončka tudi kdaj pomagala pri delu ter se tako naučila šivati. Šivale so moške delavne obleke, imele so nemške »singerice«. Ostale zapornice, ki niso šivale, pa so delale na vrtu, v hlevu in na njivah. Delale so po osem ur vsak dan, potem pa so imele malo sprehoda znotraj poslopja.¹³⁴ »Pozimi v mrazu, poleti v vročini. Veliko je bilo tudi starejših žensk, največ žen bivših trgovcev in tovarnarjev. Če niso

125 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 8, a. e. 191, Seznam obsojencev v kazenskem taborišču Kočevje.

126 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji*, 20.

127 Ibid.

128 Ibid.

129 Ibid.

130 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 43.

131 Ibid.

132 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 8, a. e. 191, Seznam obsojencev v kazenskem taborišču Teharje.

133 Piškurič, Strajnar, *Skozi čas preizkušenj*, 51, 53.

134 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 43; Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017; »Bernard Marolt,« Moja zgodba.

bile vajene dela zunaj, je bilo zanje zelo naporno.«¹³⁵ Tončka pripoveduje, da jih je medtem, ko so bili na Teharjah, obiskala neka komisija¹³⁶ in eden izmed teh članov je bil tudi v komisiji, ki je prišla februarja 1948 v zapor v Begunje. Tončko je prepoznal in jo vprašal: »Kaj pa ti delaš še tukaj?« Tončka mu je odgovorila: »Saj me nočete poslati domov,« in dodala, da je bila kar »korajžna« v pogovoru z njim.¹³⁷ Za novo leto 1947/48 jo je obiskala mama in ji povedala, da na krajevni skupnosti v Horjulu zelo grdo govorijo o Tončki in da je mami znanec povedal, da bi lahko bila že izpuščena, če ne bi imela tako »dolgega jezika«.¹³⁸ To je povedala upravniku zapora, in ta se je začudil, češ kakšne ljudi imajo na krajevni skupnosti v Horjulu. Upravnik je še pripomnil: »Mi imamo o vas samo pohvalno mnenje.«¹³⁹ Tončka mu je rekla: »To so bili 'petokolonaši', najprej so šli Nemcem naproti, zdaj so pa tam.«¹⁴⁰ Upravnik ji je rekel, da glede nje nima nobene pripombe, saj se paznica ni nikoli pritožila, ter da je pridna, delovna in disciplinirana; nato je še dodal: »No, vidite, nismo mi krivi. Oni (na krajevni skupnosti Horjul, op. a.) bi radi krivdo na nas zvrnili, da bi si oprali krivdo.«¹⁴¹

KPZ Begunje je bil ukinjen konec junija 1948, ker naj bi se nahajal v obmejnem pasu, in tako je bila večja možnost pobega zapornic čez mejo.¹⁴² Tik pred ukinitvijo KPZ Begunje pa je Tončka dočakala pomilostitev. Prezidij Ljudske skupščine Federativne ljudske republike Jugoslavije je 27. maja 1948 izdal odločbo, da se kazen odvzema prostosti s prisilnim delom delno oprosti in zniža z osem na tri leta, kazen izgube političnih in državljskih pravic pa popolnoma oprosti.¹⁴³ Do tega dne pa je kazen prestajala že tri leta in en mesec ter je bila tako odpuščena domov.

Zjutraj, 21. junija 1948, je vstopila v delavnico paznica, poklicala Tončko in ji rekla, naj hitro pobere svoje stvari, ker gre domov. Najprej je morala k upravniku. Bilo jo je strah, v treh letih zapora je postala nezaupljiva. Rekel ji je: »O vas nisem dobil nobenih pripomb. Ves čas ste bili brez kazni ali črne pike. Pomiloščeni ste in z današnjim dnem odpuščeni iz zapora. Odslej ste član naše socialistične družbe z vsemi državljskimi pravicami.«¹⁴⁴ S pomilostitvijo so ji bile vrnjene politične in državljske pravice.¹⁴⁵ Tončka je ob tem povedala, da ji je bilo vrnjeno tudi premoženje: »Jaz sem imela prej zaplembo premoženja pa državljskih pravic pa to, potem sem pa vse to imela že nazaj, ko sem šla domov, je bilo že vse napisano na tisti odpustnici.«¹⁴⁶ Ob odhodu iz zapora ni čutila nobenega olajšanja. Šla je z vlakom do Ljubljane in najprej do trgovine Žibert, kjer je služila sestra Francka.

135 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 43.

136 To je bila najbrž komisija, ki je pregledovala in ocenjevala stanje po zaporih.

137 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017.

138 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 43.

139 Ibid.

140 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017

141 Ibid.

142 Piškurić, Strajnar, *Skozi čas preizkušeni*, 61.

143 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 8, a. e. 191, Odluka Prezidijuma narodne skupštine FNRRJ, 27. 5. 1948.

144 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 43.

145 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 8, a. e. 191, Odluka Prezidijuma narodne skupštine FNRRJ, 27. 5. 1948.

146 »Antonija Marolt,« Pričevalci.

»Pozvonim in odpre mi njihova kuharica. Ko slišijo njeno glasno pozdravljanje in čudenje, pridejo še domači. Kako so bili veseli! Skupaj smo kosili, toda opozorila sem jih, da smem le po malem jesti. Povedali so mi, da iz Ljubljane v Horjul vozi že avtobus.«¹⁴⁷ Na mamino veliko presenečenje je bila popoldne že doma. Mama je živela sama, saj je tudi Francka jeseni 1947 zbežala v Italijo in se v Trstu poročila ter si ustvarila družino.¹⁴⁸ »Mislila sem, da je mama že kaj zaslišala. Pa ni. Grem do doma, vstopim v vežo in naprej v hišo. Bilo je okrog štirih popoldne. Mama sedi na klopi za pečjo, čisto sama, z rokami v naročju, v tihi hiši. Nekaj časa strmiva druga v drugo, potem jokava: od veselja – in od bolečine.«¹⁴⁹ Ko je prišla iz zapora, je bila psihično in fizično izmučena. Moč za naprej je našla v delu na kmetiji.

Ko sem prišla domov iz zapora, jaz bi takrat samo spala. To so bili živci, to je bila glava od teh živcev polna. Bi samo spala, lahko bi cel dan spala, se mi zdi. Drugače sem pa delala, sem se pa z delom zamotila, nisem potem na to toliko mislila. Imam pa v sebi, tega pa ne bom pozabila, dokler bom živela, kaj sem vse prestala. To imam pa zmeraj v sebi pa zmeraj imam proti njim odpor. Mene ne bo noben, pa pravijo sprava pa odpuščanje, jaz pravim, kar naj odpustijo tisti, ki niso nič poskusili, mi smo pa preveč.¹⁵⁰

Po prihodu domov je srečala domačina iz krajevnega urada v Horjulu, ki jo je pozdravil. Rekla mu je, da ne bo prenašala nobenih opazk. Pred odhodom iz Begunj ji je upravnik povedal, da ima vse državljske pravice, da je enakopraven član družbe in nima nihče pravice čez njo govoriti, če bi, naj ga takoj prijavi. In res, nikoli ji ni nihče ničesar rekel ali očital.¹⁵¹

Tončka ni iskala zaposlitve, delala je doma na kmetiji. »Službe nikoli nisem iskala, ni me mikala, stene delavnice bi me dušile. [...] Tudi dobrega fanta mi ni bilo treba šele poiskati, saj sva se poznala že izpred vojne. Vedela sem, s kom se poročam, ko je prišel iz zapora še on. Da bi se poročila s kakšnim bivšim partizanom, si še danes ne morem predstavljati. Z možem sva skupaj ohranila kmetijo, moj rodni dom.«¹⁵²

Antonija je bila po prihodu iz zapora stara 22 let (osebni arhiv).

147 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 43, 44.

148 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017; Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 44.

149 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 44.

150 »Antonija Marolt,« Pričevalci.

151 Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017.

152 Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljenska vseh,« 44.

Bernard je bil februarja 1946 premeščen iz Kočevja v Maribor, kjer je bil na prisilnem delu in je prestajal kazen od februarja 1946 do januarja 1951. Delal je kot mizar in se šolal v teh mizarskih delavnicah. KPD Maribor je 12. septembra 1950 izdalo spričevalo o »dovršenju 1. razreda šole za učence v gospodarstvu«,¹⁵³ vendar mu ni bilo nikoli izročeno.¹⁵⁴ Prvega pol leta so delali samo krste, sam pri sebi je mislil: »Še jih bo padlo.«¹⁵⁵ Zbujali so jih ob šestih, imeli so zajtrk in nato odšli na delo, kot bi hodili v službo. Delali so na normo, če so uspeli doseči normo, so dobili plačilo, če ne, so bili kaznovani. Disciplina je bila zelo stroga, pazniki so vpili in jih zmerjali, hrana je bila slaba oziroma prepričla. Če ne bi dobival paketov, ki jih je nosila sestra, ne bi preživel. Kot je dejal Bernard, ga je to obdržalo pri življenju, pa čeprav se je zgodilo, da jih tudi ni dobil, ker jih je nekdo prestregel. Če je kdo prišel na obisk, je straža vse kontrolirala, ničesar nisi mogel reči, ne da bi slišali pazniki.¹⁵⁶ Formalno je bil zaposlen v podjetju državnem lesnem in kovinskem podjetju Odprava, in sicer od 9. marca 1946 do 20. januarja 1951 kot »polkvalificiran mizar«.¹⁵⁷

Bernard je bil januarja 1951 iz mariborskih zaporov premeščen v strogi zapor v Novo mesto. Sklepal je, da naj bi bil premeščen iz Maribora v Novo mesto zaradi napete politične situacije, zaradi spora z informbirojem. Po njegovem mnenju se je oblast najbrž bala, da ne bi prišlo do vdora, zato so vse zapornike premeščali v notranjost Slovenije.¹⁵⁸ V Novem mestu je bil le nekaj dni, od 20. do 29. januarja 1951. Neki večer je prišel paznik in mu rekel, da gre naslednji dan domov: »Sem si mislil, 'toliko ste prelagali'. Nisem verjel. Zjutraj po črni kavi je pa spet prišel do mene in me peljal dol k upravniku. Ta pa pove: 'Za kar si bil obsojen, je stvar neresnična. Si oproščen, vrnjene so ti vse državljanske pravice in imovina.'«¹⁵⁹ Bernard je v nemogočih razmerah prestajal zapor od 17. maja 1945 do 29. januarja 1951, torej pet let, osem mesecev in trinajst dni. Tudi njegov prihod domov je bil zelo čustven. Mati je jokala, bila je presrečna, da je njen sin spet doma. Po prihodu iz zapora ni mogel dobiti zaposlitve. Iskal jo je v Jati Emoni v Horjulu in v Iskri, vendar neuspešno, ker je bil bivši politični zapornik. Delal je pri sorodnikih in nato odšel oktobra 1951 na služenje vojaškega roka.¹⁶⁰ Odšel je v Skopje, kjer bi moral kot vojaški obveznik služiti vojsko dve leti, vendar so mu upoštevali služenje vojaščine v času vojne, ko je bil pri domobrancih.¹⁶¹ Maja 1952 je prišel domov in septembra istega leta sta se s Tončko poročila. Priženil se je na njen dom, kjer

153 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Marolt Bernard – spričevalo, 12. 9. 1950.

154 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

155 Pričevanje Bernarda Marolta.

156 Ibid.

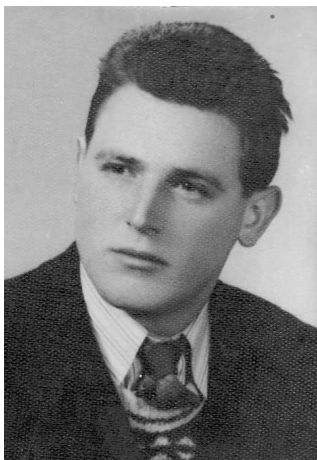
157 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Odprava, Državno lesno in kovinsko podjetje, Potrdilo o zaposlitvi, 22. 2. 1951.

158 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

159 »Bernard Marolt,« Moja zgodba.

160 Ibid.

161 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zapisnik o zaslišanju predlagatelja Bernarda Marolta, 26. 6. 1997.

Bernard je bil po prihodu iz zapora star 25 let (osebni arhiv).

sta trdo delala na kmetiji. Prvo zaposlitev je dobil šele leta 1964 v Iskri v Horjulu, kjer je delal kot hišnik, nato pa so ga odpustili, kot poudarja Tončka, zaradi zavisti domačinov. Nato se je zaposlil v podjetju IUV na Vrhniki in tam delal vse do starostne upokojitve leta 1987.¹⁶²

V začetku petdesetih let, ravno ko je bil pomiloščen tudi Bernard, je prišlo do opuščanja najtežjih oblik represije. Prva večja sprememba se je zgodila tudi na področju zakonodaje, ko je zvezna skupščina 27. februarja 1951 sprejela nov popoln *Kazenski zakonik*, ki je odpravil do tedaj najostrejšo kazni.¹⁶³ *Kazenski zakonik*, ki je vstopil v veljavo 1. julija 1951, je odpravil tudi kazni odvzema prostosti s prisilnim delom, vendar pa te kazni niso bili oproščeni tisti, ki so tisti čas že bili

pravnomočno obsojeni ali so kazni prestajali. Ti so morali kazni odslužiti v celoti, če niso bili prej pomiloščeni. Za državo so ti obsojenci predstavljali pomembno brezplačno delovno silo.¹⁶⁴ 27. februarja 1951 je bil sprejet tudi *Uvodni zakon h Kazenskemu zakoniku*, ki je v svojem 5. členu določal, da se od tedaj dalje niso smele več izrekati kazni kot so poboljševalno delo, izguba državljanstva, izguba pravice nositi častne naslove, rede in odlikovanja, izguba pravice do državne ali druge javne službe, izguba pravice do pokojnine in roditeljske pravice, izguba čina in izgon iz prebivališča. Po Mikolinem mnenju so bili razlogi, da je oblast v Jugoslaviji in Sloveniji leta 1951 začela opuščati najhujše oblike represije, v tem, da se je začela vedno bolj tako politično kot gospodarsko navezovati na Združene države Amerike in druge zahodne države. Eden od pogojev za odobritev pomoči Jugoslaviji je bil, da vodstvo dotedanjo represijo omili.¹⁶⁵

Molk in poprava krivic

Tončka in Bernard o svoji izkušnji zapora nista govorila sinu v času, ko je še hodil v šolo, saj si nista upala. Če bi sin komu povedal, bi bilo nevarno, saj bi lahko bila spet oba zaprta.¹⁶⁶ *»Delali smo zelo in se matrali, podpiral nas ni nihče, vse smo z rokami naredili, kar se je naredilo. Bili smo čisto mirni. Če človek ni kriv, se nima kaj sekirat. [...] Tisti, ki je to gorje preživel, ne bo odpustil, odpusti*

162 »Bernard Marolt,« Moja zgodba.

163 Mikola, *Rdeče nasilje*, 4, 5.

164 Ibid., 136.

165 Ibid., 5, 6.

166 Pričevanje Antonije Marolt, 18. 3. 2011 in 11. 10. 2017.

lahko tisti, ki tega ni doživel. Najbolj me je gor držala vera in da nisem bila nič kriva. Vse gorje so nam povzročili domačini in ne tujci,«¹⁶⁷ je povedala Tončka. Z molkom sta prekinila ob osamosvojitvi Slovenije. Takrat so bili dani tudi pogoji za rehabilitacijo žrtev povojnega komunističnega nasilja in za popravilo krivic. Pravno podlago je zagotavljala že Ustava Republike Slovenije.¹⁶⁸ Državni zbor Republike Slovenije je oktobra 1996 sprejel *Zakon o popravilu krivic*,¹⁶⁹ ki je omogočil popravilo po vojni storjenih krivic in rehabilitacijo žrtev povojnega komunističnega nasilja.¹⁷⁰

Tončka in Bernard sta marca 1996 podala na Okrožno sodišče v Ljubljani zahtevo za varstvo zakonitosti in za obnovo kazenskega spisa, ki je bil končan s pravnomočno sodbo Vojaškega sodišča ljubljanskega vojnega področja Tončki z dne 26. julija 1945 in Bernardu z dne 1. avgusta 1945. Podala sta tudi zahtevo za popravilo krivic na Ministrstvo za pravosodje in svoji zgodbi javno predstavila širši javnosti.¹⁷¹

Vrhovno sodišče Republike Slovenije (RS) je 18. junija 1999 Tončkini zahtevi za varstvo zakonitosti ugodilo in izpodbijano pravnomočno sodbo Vojaškega sodišča ljubljanskega vojaškega področja v Ljubljani z dne 12. julija 1945 ter sodbo Vojaškega sodišča IV. armade z dne 26. julija 1945 v obsodilnem delu razveljavilo in zadevo poslalo Okrožnemu sodišču v Ljubljani v novo sojenje. Vrhovno sodišče RS je ugotovilo kršitev kazenskega postopka, saj ji je bila v postopku kršena pravica do obrambe, ker ni imela zagovornika.¹⁷²

Bernard je pri tem, da bi našel sodbo vojaškega sodišča, imel velike težave. Poizvedoval je v Arhivu RS, v Zgodovinskemu arhivu Ljubljana, v arhivu Okrožnega sodišča v Ljubljani, pri Slovenski obveščevalni varnostni agenciji in na Okrožnem sodišču v Mariboru, Ministrstvu za notranje zadeve RS, Ministrstvu za pravosodje RS ter na Inštitutu za novejšo zgodovino, a so bile vse poizvedbe negativne. Okrožno sodišče v

Tončka oktobra 2017 (Študijski center za narodno spravo – Arhiv pričevanj, Pričevanje Antonije Marolt, 11. 10. 2017).

167 Pričevanje Antonije Marolt, 18. 3. 2011.

168 »Ustava Republike Slovenije (URS-NPB9),« pridobljeno 20. 6. 2022, <https://zakonodaja.com/ustava/urs/30-clen-pravica-do-rehabilitacije-in-odskodnine#>.

169 »Zakon o popravilu krivic,« pridobljeno 12. 9. 2022, <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/1996-01-3395/zakon-o-popravilu-krivic-zpkri>.

170 Mikola, *Rdeče nasilje*, 379–81.

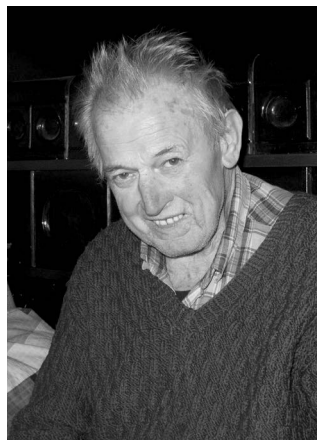
171 »Bernard Marolt,« Moja zgodba; »Antonija Marolt,« Pričevalci; Kržan, »Obsojeni ste na smrt: Najmlajša – ljubljanka vseh,« 37–44; »Antonija Marolt, rojena Prošnik,« Zakladnica spominov, pridobljeno 13. 6. 2022, <https://zakladnicaspominov-scnr.si/antonija-marolt-roj-prosniik/>; ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Zahteva za varstvo zakonitosti in zahteva za obnovo spisa, Bernard Marolt, 19. 3. 1996; t. e. 8, a. e. 191, Zahteva za varstvo zakonitosti in zahteva za obnovo spisa, Antonija Marolt, 19. 3. 1996.

172 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 8, a. e. 191, Sklep Vrhovnega sodišča RS, 18. 6. 1999.

Ljubljani je nato po vloženi zahtevi za obnovo kazenskega spisa, ki se je končal s sodbama vojaškega sodišča, pridobilo sodbo v zemljiški knjigi Okrajnega sodišča v Ljubljani, ko je zaprosilo še za morebitne podatke o zaplembnem spisu.¹⁷³ Vrhovno sodišče RS je nato 11. maja 2000 zahtevi za varstvo zakonitosti ugodilo in izpodbijano pravnomočno sodbo Vojaškega sodišča ljubljanskega vojaškega področja v Ljubljani z dne 12. julija 1945 ter sodbo Vojaškega sodišča IV. armade z dne 1. avgusta 1945 v obsodilnem delu razveljavilo in zadevo poslalo Okrožnemu sodišču v Ljubljani v novo sojenje. Svojo odločitev je Vrhovno sodišče RS utemeljilo s tem, da ker obsojeni Bernard Marolt ni imel zagovornika, ki bi mu pripadal po uradni dolžnosti, se je znašel v položaju, ko mu niso bili zagotovljeni minimalni pogoji za pošteno sojenje. Nadalje iz obrazložitve sodišča še izhaja, da sta se obe sodbi oprli na obsojenčev zagovor, česar pa vojaško sodišče, glede na to, da bi moral imeti zagovornika, saj je šlo za obvezno obrambo, ne bi smelo storiti. Iz obrazložitve sodišča še izhaja, da izpodbijani sodbi nista bili obrazloženi, zato ju ni bilo mogoče preizkusiti. Vrhovno sodišče je tako ugotovilo bistvene kršitve kazenskega postopka.¹⁷⁴ Okrožno sodišče v Ljubljani je nato 27. decembra 2000 v novem sojenju kazenski postopek zoper Bernarda ustavilo.¹⁷⁵

Tončka in Bernard sta pri Ministrstvu za pravosodje podala zahtevo za priznanje statusa bivšega političnega zapornika, priznanje pravice do odškodnine za čas odvzema prostosti in vštetje časa neupravičenega odvzema prostosti – Tončki za obdobje od 23. maja 1945 do 21. junija 1948 in Bernardu od 17. maja 1945 do 29. januarja 1951 – v pokojninsko dobo in dvojnem štetju let. Komisija za izvajanje Zakona o popravi krivic je na podlagi 16. člena *Zakona o popravi krivic* izdala sklepa, s katerima so se jima vse te zahteve priznale.¹⁷⁶

Mnogi poprave krivic niso dočakali, a njima je to le uspelo, in tako sta dočakala priznanje neupravičenega odvzema prostosti. Bernard je umrl junija 2011, Tončka pa leta 2019. Kljub težki izkušnji in velikim naporom, da bi ohranila dostojanstvo in nenazadnje življenje, sta oba zbrala pogum in tako s pripovedjo svoje zgodbe odstranila skrite in prekrite koticke temne zgodovine slovenskega naroda.

Bernard marca 2011 (Študijski center za narodno spravo – Arhiv pričevanj, Pričevanje Bernarda Marolta, 18. 3. 2011).

173 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Sklep Okrožnega sodišča v Ljubljani, 2. 3. 1998.

174 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Sklep Vrhovnega sodišča RS, 11. 5. 2000.

175 ZAL, SI_ZAL_LJU/0522, t. e. 7, a. e. 190, Sklep Okrožnega sodišča v Ljubljani, 27. 12. 2000.

176 MP, Komisija ZPKri, spis št. 714-01-380/98, Zahteva za popravilo krivic, 9. 3. 1998 in Sklep Komisije za izvajanje Zakona o popravi krivic, 12. 5. 1999; spis št. 714-01-161/00, Zahteva za popravilo krivic, 26. 2. 2003 in Sklep Komisije za izvajanje Zakona o popravi krivic, 7. 10. 2003.

On the Verge of a Death Sentence: Antonija and Bernard Marolt

Summary

The post-war state authority in Slovenia was in the hands of the Communist Party, which brought about a new dictatorship, depriving many Slovenians of their freedom and their lives. The period from the end of World War II to the early 1950s was the period of the worst violence in Slovenia, resulting in the severest violations of fundamental human rights and freedoms, while other, somewhat milder violations persisted until the end of the 1980s.

The spouses Antonija (Tončka) Marolt, born Prošnik, and Bernard Marolt from Horjul survived the war period in different ways, Tončka as a civilian, Bernard as a civic guard and Home Guard member. Immediately after the War, they were wrongly sentenced to death by a military court. On 7 June 1945, Tončka and Bernard were sent to the concentration camp in Šentvid nad Ljubljano. There, in a group of twelve civilians, they were sentenced to death by firing squad, confiscation of property and permanent loss of political and civil rights by a judgement of the Military Court of the Ljubljana Military District. The accused had no advocate, only a collective judgement was read out to them and it was based on interrogation minutes they had been forced to sign but not allowed to read, and there were no witnesses. Bernard was found guilty because he was a civic guard and later a Home Guard member, because he took part in all the actions and marches against the partisans and because he mocked two women in front of other Home Guard members. Tončka was accused of being “of the White Guard” and a Home Guard informer, of betraying supporters of the Liberation Front to the Home Guard, of denigrating the national liberation movement. On 26 July 1945, Tončka’s sentence was reduced to eight years of forced labour with deprivation of liberty. On 14 August 1945, she was transported to the Kočevje penal camp to begin forced labour. As for Bernard, he was sent from Šentvid to the Miklošič Road prison in Ljubljana and from there to Kočevje. On 16 February 1946, they were both sent from the Kočevje camp. Tončka was sent to the camp in Teharje and on 15 May 1946 onwards to the penal correctional institution in Begunje in the Gorenjska region, where she was pardoned in June 1948, while Bernard was sent from Kočevje to Maribor, where he stayed until 20 January 1951, when he was sent to the prison in Novo mesto until 29 January 1951, when he was pardoned. After their release from prison, they married in May 1952. Tončka worked at home on the farm, while Bernard tried to find employment and faced great difficulties, as no one wanted to employ an ex-political prisoner. It was not until 1964 that he found his first employment.

In March 1996, they submitted with the Ljubljana District Court a request for the protection of legality and for the reopening of the criminal case file, and

achieved the termination of their criminal proceedings. They also submitted a request with the Ministry of Justice for the recognition of the status of former political prisoners, for the recognition of their right to compensation for the duration of their deprivation of liberty, and for the period of unjustified deprivation of liberty to be included in their period of pensionable service, counting doubly. Commission for the Implementation of the Redressing of Injustices Act issued decisions pursuant to Article 16 of the Redressing of Injustices Act granting them all these claims.